

זכרונות שמואל יצחקי מיבנאל

זכרונות אלה הועברו לכתב מהקלטות זקני הישוב בגליל. ההקלטות נערכו ע"י אורי שרפמן מבית-גן (יבנאל) והם רכושם הפרטי של בלהה ואורי שרפמן. ההקלטות נמסרו באדיבותם לארכיון בית יגאל אלון בגנוסר לתועלת הציבור כולו.

תחילת חייו של שמואל יצחקי

88706190
מס' תע"מ 12. 1900
מס' תע"מ 12. 1900
מס' תע"מ 12. 1900

ההתישבות בחורן, הנוער והחיים במושבה

להלן ספור קורות ההתישבות בחורן כפי שסופר לי ע"י חותני המנוח יעקב ברקוביץ ז"ל. חותני המנוח, יעקב ברקוביץ ז"ל, היה עם משפחתו בחורן והוא אז בן 13 שנים. הוא היה זה שהאיץ בי באחרית ימיו להעלות בכתב את זכרונותיו - שזכר בבהירות מופלאה - על ההתישבות בחורן. נענית להפצרותיו והעליתי בכתב זכרונות אלה כפי שסיפר לי אותם ואני מוסר אותם לאורי שרפמן על פי בקשתו ולו רק למען הזכר נשכחות.

ההתישבות בחורן ענינה אחי משני טעמים: ראשית, זה היה נסיון ראשון של התישבות בחלק המזרחי של הירדן, ארץ חצי שבט המנשה.

שנית, כמעט כל המתישבים שנאלצו לעזוב את החורן היו לאחר מכן ממיסדי יבנאל. 19 יחידות מבין 36 היחידות המשקיות שהיו ביבנאל עם היוסדה, היו מיושבות ע"י אנשי חורן.

בסוף שנת 1880 ובתחילת שנת 1890 היו חוגים רבים ביהדות הציונית ברוסיה, רומניה, בולגריה, אמריקה וכן בארצות אחרות, שהיו מעוניינים בלסוד מושבות חקלאיות בארץ ישראל. הם ייסדו חברות שמטרתן היתה לרכוש אדמות למטרה זו בארץ ישראל על מנת לישב עליהן את חבריהם. הם פנו בבקשה לברון אדמונד דה רוטשילד שיאפשר להם להעזר במנגנון הפקידות שלו בארץ ישראל לשן רכישת הקרקעות ולישובן. הנדיב הידוע מטעמים מסוימים לא רצה לקשור קשר פורמלי ישיר עם החברות הללו והקים בפרס את הועד הארץ-ישראלי שקבל על עצמו לעזור לחברות המעוניינות בהתישבות בארץ ישראל. הועד קיבל על עצמו לסייע לחברות אלה לרכוש קרקע ואף לרכז את הסכומים הדרושים לכך. בתנאים אלה הסכים הברון שקנית הקרקע תבצע באמצעות הפקידות שלו. בראש הועד הארץ-ישראלי עמד אז הרב צדוק כהן, שהיה אז הרב הכולל של צרפת. ועד זה רכש בשנת 1890 כ- 100,000 דונם אדמה בחלק הדרומי של החורן הוא הגולן. חלק משטח זה היה שייך לאחמד פחה עבדול-הדה, בעל נכסים גדול ועשיר מופלג מדמשק וחלק היה שייך לממשלה העות'ומנית - השטח נקרא אז "מירלי" רכוש המדינה.

במוצע שלמו 5 פרנקים עבור כל דונם והקניה נעשתה ע"י אוסוביצקי האדמיניסטרטור של הברון בארץ ישראל באותו זמן ובאמצעות סוכנים יהודיים בבירות כמו אמיל פרנק, אפשטיין ואחרים ששמותיהם קשורים בקניות קרקע נוספות באותה תקופה. אבין של יעקב ברקוביץ ז"ל, יחיאל ברקוביץ ז"ל, היה ממארגני העליה מרומניה ומהדמויות הפעילות בקרב יהדות זו. ברומניה היתה כבר אז תנועה ציונית פעילה מאוד בראשות

הדר' שוורצפלד. אולי זה היה כתוצאה מגל האנטישמיות שעבר באותו זמן על רומניה. יחיאל ברקוביץ נסע לסיור בארץ ישראל, ביקר בראש פינה ובזכרון יעקב שהיו מיושבות באנשי רומניה. יחיאל ברקוביץ התרשם לטובה וחזר לרומניה בהחלטה נחושה לעלות לארץ-ישראל. הוא נסע לפריס ושם נפגש עם דר' שוורצפלד שהיה באותו זמן בפריס. דר' שוורצפלד היה חבר הוועד הארץ-ישראלי והפגיש את יחיאל ברקוביץ עם בא-כוח ציוני בולגריה שאף הם התענינו בעליה לארץ. אז נמסר להם על רעיון ההתיישבות בחורן. הם התלהבו מהרעיון והחליטו ששתי הקבוצות - קבוצת יהודי בולגריה וקבוצת יהודי רומניה יהוו קבוצת התיישבות אחת, ובו במקום חתמו על חוזה שאני מוסר אותו בזה כלשונו:

" פריס, 81 בספטמבר 1893 - באסיפת הוועד הפלשטינאי - ביום ה', ד' תשרי שנת תרנ"ד, הגישו צירי מדינת רומניה, האדונים יחיאל ברקוביץ ויעקב הילל בקשתם לפני הוועד, שיינתנו להם אחוזת נחלה מעבר לירדן, ל- 100 משפחות אשר צר להם המקום במדינתם, באופן שישלמו בעל אחוזתם מעט מעט לכמה שנים. הוועד לא יכול למלאות בקשתם, יען כי אין אוצר מוכן להם ליתן האחוזות בהקפה ועוד מטעמים שונים. אך כאשר ראו את דוחק המשפחות והן וראוי לעמוד לעזרתם, מצאו אחוזה אחת אשר נתנה להוועד מעבר לירדן. ערך 20,000 דונם במקח - 60,000 פרנק שהיא שווה ערך - 100,000 פרנק, והיא קרובה כמו 6 פרסאות לנחלת גולן ובשן אשר קנו אגודת "יקטרינוסלב" ברוסיה ואגודת "ניו-יורק" בלונדון, להציג האחוזת ההיא להם.

והאדון אליהו שייב כתב לאדון פרנק בביירות, לכתוב כל פרטי מהות האחוזת ההיא, והמה כאשר ישלחו איש על פי רצון המשפחות הנ"ל לתור אותה, וכאשר יראו כי הארץ ההיא טובה הוועד ימסור האחוזת ההיא בעד מקח 60,000 פרנק, ולא יתן אותה לאגודה אחרת. ולחכו להם רוח זמן תשעה חודשים.

הוועד ישתדל לעשות שטרי מקנה לפי חוק הממשלה, אם יהיה זה אפשרי על שמם או על שם איש אמונסביפו. אך, אם לא יהיו היכולת אצל הוועד לפעול אצל הממשלה, ולא יוכלו חס וחלילה להתנחל, אז אין להם שום טענות אל הוועד, רק כספם יושב להם בלי שום רווח ותביעות אחרות.

כל זה אני כותב בשם הוועד הפלשטינאי, על פי האסיפה הנ"ל. ועל הראיה, באתי על החתום, יום ב', ח' תשרי שנת תרנ"ד, לפ"ק חתום הרב יהודה לובצקי לקיים כתיבת וחתימת הרב יהודה לובצקי, באתי על החתום - הרב צדוק ברבי אליעזר הכהן הרב הכולל מצרפת.

והנה, לאחר חתימת החוזה ולאחר שהוחלט לצאת מיד לארץ ישראל, היתה בעיה של סידור הרשיון לעליה - הפתק האדום - כמו שקראו לו, וזה היה צריך לסדר בקושטא. ולכך היה צורך בהשפעתו הישירה של הברון. אז זומנה הפגישה בין יחיאל ברקוביץ לבין הברון אדמונד דה רוטשילד ואז החברר שגם הברון עצמו היה מודאג בגלל התנאים הקשים שהיו. כדי למנוע מעשי שחיתות וסחיטה מצד השלטונות המקומיים שלח הברון לקושטא את אליהו שייב, המנהל הראשי שלו שמושב היה בפריס כדי להבטיח את עתידו של המפעל בפני פגיעות אפשריות אם מצד השלטונות המרכזיים בקושטא ואם מצד השלטונות המקומיים בדמשק. שייב בילה בקושטא זמן ממושך ואף הגיע עד השולטן עבדול חמיד בכבודו ובעצמו. בסופו של דבר הצליח אליהו שייב לקבל מכתב מהוזר הגדול שבחצר השולטן, לפיו הורשתה הכניסה לחורן ל- 200 עד 300 משפחות של מתישבים יהודים לשנה וכך הזכות להתישב על האדמות שנרכשו

למענם.

ואז, בסוף שנת 1896 או בתחילת 1897, יצאו למסע לארץ ישראל כ-15 משפחות מרומניה ו-10 משפחות מבולגריה שהיו ברובם אנשים אמידים.

אנשי בולגריה יצאו כולם עם משפחותיהם בעוד שאנשי רומניה ברובם לא לקחו את משפחותיהם. במשפחת ברקוביץ היו: האב שהיה אז בן 41, אשתו ועשרה ילדים - 6 בנות ו-4 בנים שהגדול ביניהם היה אז בן 18 והקטן בן שנתיים. הם הפליגו באניה עד ביירות ומביירות המשיכו ברכבת לדמשק. המשפחות הגיעו לדמשק ביום השני לחג החנוכה. החורף היה אז בעיצומו גשם, שלג וקור חזק. המשפחות נשארו בדמשק והגברים המשיכו בדרכם לחורן. הם נסעו ברכבת וירדו בתחנת עין זריב שהיתה במרחק של 4 שעות הליכה מהחורן. כאשר באו לסאחם שבחורן מצאו חצר בנויה ובתוכה מבנים אחדים. הם התמקמו והתחילו מיד בעבודה, בשדה ובבנית בתים. העבודה בשדה התנהלה בהדרכת האגרונום חיים כהן והיתה בעיקרה מטיעת גפנים, זיתים ועצי תות (עצי תותנטעו באותו זמן במושבות הברון בארץ ישראל - בראש פינה, בזכרון יעקב ובראשון לציון). המטרה היתה להקים מפעל לייצור משי ועלי התות שמשו כידוע מאכל לתולעי המשי שגידלו למטרה זו. חלוקת הנחלאות היתה כזו: ג'ליל - כ- 8,000 דונם אדמה לאגודת "שבי ציון" מניו יורק ישבה שם משפחה אחת - משפחת מיזל.

מיידון קטן - כ- 6,000 דונם אדמה לאגודה משיקו, המנהל היה אדם רוזנברג מנהיגן הדגול רב המרץ והיוזמה של המתישבים מאמריקה ואתו היו המשפחות גוטרמן ולבקוביץ. סג'רה נפה - כ- 18,000 דונם לאגודה מיקטרינוסלב, היו שם ארבע משפחות: סחין, פורטר, נקרוב, וינגר.

סאחם, מיידון גדול - כ- 18,000 דונם אדמה לרומנים ולבולגרים. זו היתה קבוצת המתישבים הגדולה ביותר ומנתה כ- 25 משפחות. הם הספיקו לבנות לעצמם בתים. (כאמור מקודם, הבולגרים היו אנשים אמידים).

לבנין הבתים השתמשו באבני המקום, אבני הבזלת השחורה המוכרת היטב. שאר חומרי בניה הביאו על גבי גמלים וחמורים מצפת, מרחק הליכה ברגל של כ- 20 שעות דרך גשר בנות יעקב. הבנאי היה אביו של אברהם גודל (גודל היה אחר כך הבנאי של יבנאל). תוך כ-5 חודשים הספיקו לבנות כ- 20 בתים וקראו למקום "תפארת בנימין" על שמו של הברון. כשהסתיימה בנית הבתים החלו להעביר למקום התנחלותם את המשפחות שנשארו בדמשק. אדמות ההתנחלות בחורן מהוות חלק משטח מישור, מישור הרמה המשתרעת מדמשק עד לחרמון, ממערב לירמוק מדרום ועד למדבר סוריה במזרח. מראה נהדר מתגלה לעין מהגבעה עליה שכנה סאחם-ג'ולן היא 'תפארת-בנימין'. נוף רב-גוני ומרהיב. במזרח משתרע המדבר השמם שרק הבדואי הנודד מצא בו את עולמו ואת נחלתו, בדרום-מזרח מתנוסס הר הדרוזים התלול מצד דרום מתגלים הרי גלעד ומרחוק מתנשא ג'בל אל שייח' הלא הוא החרמון עם כפתו הלבנה, המושלגת. הסביבה היתה מיושבת ע"י ערבים פלחים ובדואים משבט אינג'אן, האדמה על אף שהיתה טובה, לא עובדה ותנאים מינימליים לניהול חיים ברמה סבירה לא היו. צרכי אוכל הביאו ברכבת מדמשק ובימי הגשמים החזקים כאשר אי אפשר היה לצאת מהבית ולהגיע לתחנת הרכבת בעין זריב, אכלו חאנים יבשות, דבלים, שטבלו בשמן. לבשל - בישלו על אש שהבעירו באמצעות גללי בקר יבשים או ענפי שיחים שקוששו בסביבה. למאור - השתמשו במנורת השמן הידועה היא ה"סירג". עזרה רפואית קבלו באמצעות הרוקח ברונר ממשמר הירדן

שהיה בא רכוב על חמורו. הרוקה אמנם הגיש עזרה רפואית אבל בעיקר חילק כדורי חנינין. בית-ספר לא היה והילדים היו מסתובבים ומתרועעים עם ילדי השכנים וכך התנהלו החיים. נטיעות, התחלה קטנה של פלחה ובניה.

השכנים לא הציקו במיוחד ולא היו תקריות ומקרי אלימות. איש לא נגע בהם לרעה גם כאשר נסעו יחידים בלילות.

הצרות התחילו מיד עם פלטורי אוסוביצקי ושייב וזהו פרק בפני עצמו.

קטנה השפעת המתישבים על השלוטונות התורכיים וקאסם פשה, מושלה של דמשק, התחיל להציק למתישבים באמתלות שונות. אחת הטענות שלו היתה שהיהודים עוזרים במתן נשק לדרוזים שהיו באותו זמן מסוכסכים עם השלטון התורכי. כתוצאה מכך הרצועה הותרה והערבים החלו להציק, לגנוב ולשדוד. החיים נעשו קשים יותר מיום ליום וכיום בהיר אחד באה פקודה מהשלטונות לעזוב את המקום. החיילים התורכיים שבאו לבצע את פקודת הגרוש, התנהגו באכזריות רבה ולקחו את כל הגברים לדמשק ושם הכריחו אותם לחתום על הצהרה שהם עוזבים את החורן מרצונם הטוב, וכך נעזבה החורן. המתישבים השאירו את כל רכושם במקום: בתים, כלי עבודה, וכמובן שנשארו המטעים ושרות הפלחה הזרועים. האנשים עברו להתגורר בראש פינה והתחילו לעבוד בכביש שנסלל אז לטבריה.

התקבלה החלטה על לקוידציה של החורן והברון התחייב להחזיר לועד הארץ-ישראלי את כספי הקרקעות שנרכשו בחורן. למטרה זו, נסעו ברקוביץ וולוביץ ווינגר לפריס כדי לקבל את כספם בחזרה. כשהיו בפריס נאמר להם: למה לכם לקחת את הכסף בחזרה? הנה אנו עומדים ליטב את הגליל התחתון ותקבלו תמורת אדמותיכם בחורן נחלאות בישובי הגליל. הם הסכימו כמובן וחזרו חזרה לארץ. האנשים חיפשו לעצמם מקום התישבות חדש והחליטו להתישב על אדמת ימה - היא יבנאל. לאחר שנעזבה החורן ע"י מתישביה היהודים עזבו את המקום גם פקידי הברון. נשארו המזכיר עבדו פרחי וזלמן כהן שהשכירו את האדמות לאריסים ערביים שישבו בכפרים הסמוכים.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה גורש פרחי לתורכיה וזלמן כהן חזר לכפר תבור. במשך כל שנות המלחמה, לא היה אף יהודי אחד בחורן והערבים הרגישו עצמם מצוין והיו הבעלים על הרכוש שנשאר. אחרי המלחמה, אישר השלטון הצרפתי את שובו של זלמן כהן לחורן והנ"ל טיפל בכל העניינים הקשורים לאדמות. כ- 30 שנה בילה זלמן כהן בחורן - 9 חודשים בשנה שהם שם ו- 3 חודשים בילה בכפר תבור. זלמן כהן טיפל באדמות ובדמי האריסים הוא היה יהודי יחידי בין המוני ערבים ולא עזב את המקום גם בימי המאורעות, ב- 1929 וב- 1936 וכימי מרד הדרוזים. הוא קיים יחסים מצוינים עם ערביי המקום. בשנת 1940 הגיע זלמן כהן לפנסיה וחזר למשקו בכפר תבור. הפיקוח על האדמות עבר לידי המבורגר-הדס- שהיה אז האגרונום הראשי של פיק"א.

באותם ימים, נעשה נסיון להקים חווה חקלאית בגליל אבל הנסיון הזה לא הצליח. בשנת 1923, יזם שבתאי לוי, אז פקיד ראשי בפיק"א, עיסקת חליפין עם תושבי הכפרים יועם, חדטה, סירין והצ'רקסים מכפר כמא, הכוונה היתה להחליף את אדמותיהם באדמות החורן, דונם אדמה שלהם תמורת דונם וחצי מאדמות החורן. העניין עמד לפני סיום אלא שנודע לברון והוא התרגז מאוד וביטל מיד את רעיון החליפין. "לעולם לא אעזוב את החורן" הכריז הברון. אחר כך, ספרו במשרדי הפיק"א, שהברון בשנותיו האחרונות, הסכים לרעיון החליפין, אלא שאז השעה לא היתה כשרה לעסקות כאלה והעניין בוטל.

כדאי לציין שגם מתישבי הכפר "בני יהודה" שהיה בצד המזרחי (בסביות עין גב) התלהבו מרעיון החליפין, זאת אני למד ממכתב שמצאתי בארכיונו של יעקב ברקוביץ ואני מוסר אותו ככתבו וכלשונו:

"כבוד מחותני, האדון הנכבד והמרומס, החכם והנבון, מר יחיאל ברקוביץ במושבת ימה, שלום. אדון נכבד, לרגל עניני הנני נעצר זה ימים מספר, פה בצפת. פה קראתי מכתבים אחדים מחברת "בני יהודה" שהנם עתה כתושבים בטבריה. והמה כתבו אודות כבודו לפה, למר משה פלקנבוס, שהינו רוצה להתעניין בדבר אדמת חברת "בני יהודה" והכפר אישגום, שנמצאים עתה מוסלמים ערבים אשר יבקשו להחליף את אדמת אישגום באדמתם הנמצאת בסביות ימה. ועתה קבלתי מבני ביתי בראש פינה, העתקה ממכתבו אשר אמנם החליפין מהאדמות יכולות להיות, אבל עלינו לדעת כמה דונם בידי המוגרבים שרוצים להחליף. לחברת "בני יהודה" יש 2,100 דונם שיש לה על שמה קושנים רשמיים ועל 1,650 דונם יש להם קונטרקטים וגם מעמד רשמי להיידרה שבקנטרה לתת לנו עליהם קושנים ולקבל מאתנו את ה"ראצים" עוד מקודם המורטוריום ונתעכב בסיבת המורטוריום והמלחמה. כל שטרות "בני יהודה" מונחים בידי מר קראוזה שהיה מנהל סג'רה ועתה במקוה ישראל. מר קראוזה הינו במסעו בפריס ויכול להיות שכבר בא ואם עוד לא בא, בוא לבוא בימים הללו. עתה, אם כבודו רוצה להתעניין בדבר החליפין, אם הוא יכול להודיענו דברים ברורים, כמה מכסת דונמים יש בידי המוגרבים להחליף, ואם יש בידם קושנים על אדמתם ונקווה לבוא לידי גמר. אם מאדוני יצא הדבר, זהוד כבודו יהיה איש הביניים ויקבל שכרו בצדק. מאת המכבדו, ברגשי כבוד דוד קוזבינר."

בא אני להזכיר את ענין החליפין לאחר שהבעלות על אדמות חורן נשללה מחברת פיק"א. מיד לאחר שקמה מדינת ישראל בטלה ממשלת סוריה בעלויות על האדמה בחורן וכל הרכוש הקרקעי של חברת פיק"א עבר לרשות הסורים. עם כיבוש רמת הגולן במלחמת ששת הימים כמעט שהוחזרה הבעלות היהודית על השטחים הנ"ל, נדמה לי שרק כ- 7 או 8 ק"מ מפרידים בין השטח שנמצא היום בידינו לבין האדמות הללו ועלינו לקוות שיבוא יום ותמצא דרך ותחודש ההתישבות היהודית בחורן.

אדכין ותיסי הישוב נגליל
כל הזכויות שמורות
לבלהה ואורי שרפמן
בית גן יבנאל טל. 048:048

ברצוני להעלות בכתב זכרונות על הפעילות התרבותית שהיתה בישוב שלנו. אתחיל את סיפורי בשנת 1925 ואצייך שעברו מאז למעלה מ- 40 שנה. מאחר והתקופה ארוכה ובסיפורים מעורבים אנשים, מאורעות ותאריכים ומכיוון שהחומר אינו מצוי בכתובים אלא מסופר על פי הזכרון בלבד, יתכן ונשכחו מזכרונני ארועים מסוימים או השתבשו תאריכים. אם אמנם יימצאו אי-דיוקים, הרי שלא נעשו מתוך רצון להדחיק ולהעלים פרטים ובודאי שלא מתוך רצון להרע אלא שפשוט נשכחו.

רבים הם השואלים, אלה מבני תקופתי, למה בשנים ההן היתה פעילות תרבותית ענפה בישוב וביחוד בין בני הנוער? מדוע בשנים ההן, היה הנוער מתאסף מרצונו, היו שיעורי ערב, היו הרצאות במיגוון רחב של נושאים, היו "שבתונים", ומדוע הנוער של ימינו איש כמעט לכל פעולה יזומה?

אני מניח שהחשובה לשאלות אלה כרוכה בגורמים רבים וחס וחלילה לא מפני שהנוער של ימינו הוא נוער פחות טוב.

היו כמובן גורמים אובייקטיביים - לא היה רדיו, לא היה קולנוע, לא היה תיאטרון וכמובן שלא היתה טלוויזיה. רוב רובו של הנוער נשאר בישוב לאחר שהנערים והנערות סיימו את לימודיהם בבית הספר היסודי. רוב הנוער לא המשיך ללמוד באותם הימים. אפשר לומר שאחוז קטן בלבד, 4%-5% בלבד המשיכו ללמוד בבית ספר תיכון. בית ספר תיכון לא היה בסביבה וצריך היה לנסוע לחיפה, לתל-אביב או לירושלים כדי ללמוד ואמצעים לכך לא היו. הנוער נשאר במקום וחייב היה למצוא איזו התעסקות. הנוער היה חייב לספק לעצמו את הצרכים התרבותיים וזה היה אחד הגורמים העיקריים לפריחת פעילות תרבותית מקומית.

שני אישים הטביעו את חותמם על הפעילות התרבותית בישוב שלנו בתקופה שהחלה בשנת 1925. המורה גלפמן ומשה-זלמן ז"ל. שני אישים אלה פעלו ללא הרף, עשו לילות כימים ו"הרביצו" תורה וידע לנוער שהיה צמא לכך. בתקופת החורף שהיתה התקופה הנוחה ביותר לפעילות עיונית, התקיימו שיעורי ערב, לפחות 2 שיעורים בשבוע. בעיקר בנושאי תנ"ך, ספרות וידיעת הארץ. השיעורים היו ניתנים ע"י המורים שהיו במקום והיו מרכזים סביבם את כל הנוער שהיה במקום. וכשאני אומר "כל נוער" אני מתכוון לומר שזה היה ציבור צעיר מגוון ביותר, מנערים בני 15 שנה שזה עתה גמרו את בית-הספר ועד לבחורים בני 20-25. הספרייה - היתה פתוחה פעמיים בשבוע, ואני הייתי ספרן שנים אחדות.

והיו "שבתונים", מדי שבת, בעיקר בשעות אחרי הצהריים, היו מתאספים ומפתחים שיחה על נושא נבחר, על ספר מסוים או מאורע מסוים.

בכל חג ערכנו מסיבות כלליות מוקדשות לנושא החג.

חוג דרמטי פעל במקום ומשתתפי החוג היו מעלים שתי הצגות בשנה, לפעמים אפילו שלוש הצגות.

בנוסף לכל אלה יצא עיתון מקומי של בני הנוער בשם "ביטוי". העתון הופיע אחת לחודש והחברים היו מתבטאים בכתובה על כל המתרחש וכן על הדברים שענינו אותם.

דפדפתי במספר עלונים שנשארו ברשותי ומצאתי שם רשימה שאקרא משום שהיא אקטואלית גם בימים אלה והכוונה לרשימתו של משה-זלמן שנקראת "הצעה" ותוכנה - קביעת שמות עבריים לאדמות.

"אחשוב למותר לדבר על חשיבותם של השמות העבריים. עם תחית העם, הארץ והשפה, אנו משתדלים להחזיר לכל מקום את שמו ההסטורי ובמקום שאין כזה, אנו נותנים לו שם עברי חדש. ומוכן הדבר, שעם יצירת הקליפה החיצונית יוצר גם הגרעין הפנימי העברי ובצורה זו נזכה לחידוש הרוח העצמאית שחסרה לנו בגולה וביחוד בזמן האחרון. בהצעתי זו, בא אני להציע לפניכם לקבוע שמות עבריים לשדות המושבה ולגאול בכך את חרפת השמות הערביים שאנו משתמשים בהם. איני קובע כאן סופית את השם, להיפך חשוב שזה יהיה נושא לויכוח ומשום כך איני מבאי כאן את הנימוקים שלי ומביאי כאן רק את הצעת השמות: ה"סחון" - בית שמש, ה"סיפון" - צפון, "אל מל" - מעלה עליון, "זינטה-סחלה" - מעלה תחתון, "טבנג'ה" - מעלה אפור, או אפרורית, "טבנג'ה תחתונה" - שפה, "תיירה דליקה" - רמה עליונה או עלית, "תיירה שמסין" - רמה תחתונה או תחתית, "זמזמיה" - שפלה, "בית ג'ן" - בקעה, "סדור" - מדרון, "סייאדה" - סניידתה, ול"חירבה" כמובן חורבה.

אני חושב שנושא זה יכול להיות אקטואלי גם היום וגם במרחק של שנים, אנחנו עדיין ממשיכים להשתמש בשמות הערביים, עד כמה שידוע לי.

ובנושא ההצגות: כפי שהזכרתי תיאטרון של ממש לא היה וחייבים היינו לספק את הצרכים התיאטראליים של המקום בכוחות עצמיים. ועשינו זאת, העלינו לפחות שלוש הצגות בשנה (לפעמים רק שתי הצגות). ההצגות סיפקו תעסוקה לכל המשתתפים, ההכנסות היו קודש לספריה אם כי ההכנסה לא היתה גדולה, במימדים של אז זו היתה הכנסה די יפה. מי שנזכר בהצגות יכול בהחלט שלא להתביש. ושוב כשדפדפתי באחד העלונים מצאתי ביקורת על ההצגה "טווס הזהב" במדור ההיתולי של העלון:

"זה זמן רב שלא ראתה יבנאל קהל כה גדול. הכרטיסים שהוכנו למכירה לא הספיקו וחלק גדול מהקהל היה מוכרח להכנס בלי כרטיסים. הסדר באולם היה למופת וכל הספסלים יצאו שלמים. גם המשחק הצטיין ברמתו האמנותית ורבים מבין השחקנים שתקו מרוב אמנות. אתל"ה, שושנה שילניוק היתה יפה עד להפליא וצמותיה הגיעו עד לרצפה. חיים - יוסף תמרי היה שמח מאוד והיה כולו תנועה. יש גם לציין את כשרון האכילה וההקאה של אביצ'ה - הוא משה-זלמן ומזיגת הטה שלו היתה נקודת הגובה של ההצגה."

"אם לא להביא בחשבון את התמונה המופלאה והמוצלחת שנתן עמנואל הולנדר בהתגרדות שלו. פיניה היה די אדום, נחירות הסוס שלו לא הצליחו ביותר, למרות זה שאפשר היה לצפות שמשה הרץ ימלא אותם בריאליות הדרושה.

המסך עלה וירד באופן נפלא, יש הסוברים שזה היה מסמר ההצגה." אגב: כדאי להרחיב את הדיבור על מסך זה הנחשב לאחד משבעת פלאי תבל. זה המסך היחיד בכל הגליל. הוא מצטיין בתור יצירה אמנותית ועד היום לא עלה בידי החוקרים להגדיר את צבעו הנכון. רק ה"מגן-דוד" שעליו היה כנראה בזמן מן הזמנים - כחול."

.....

אמנם רשימה היא רשימה היתולית אבל בלי ספק שהיא משקפת הווי תיאטרוני.
המסך המוזכר ברשימה היה המסך היחיד בכל הגליל והיו מעבירים אותו ממקום למקום
בהתאם לצורך. המסך היה עשוי ברזנט עבה והיה כבד מאוד. הפתיחה היתה מלמטה למעלה
ואני זוכר שכאשר הורידו אותו היו נאלצים לקשור לו "משקולות" של אבנים או כל מיני
"ברזלים" כדי שיימשך כלפי מטה.

פעם אחת, אני זוכר, היתה הצגה ביבנאל והמסך היה בסג'רה. עלי ועל ישראל גופן הוטלה
המשימה להביא את המסך מסג'רה ליבנאל. אני עדיין למדתי בבית הספר באותם הימים. ישראל
גופן ואני יצאנו לסג'רה בעגלה של ישראל. בקושי רב העמסנו את המסך על העגלה ויצאנו
לדרך חזרה. כשהגענו לכפר כמא, גלינו לתדהמתנו שהמסך איננו. כנראה שהיינו עסוקים
בשיחה ערה ולא הרגשנו שהמסך נפל מהעגלה. חזרנו כמובן על עקבותינו ומצאנו את המסך
"האבוד". נסינו להעלותו על העגלה ולא הצלחנו, המסך היה כבד מדי. נאלצנו להתיר את
"המשקולות" משולי המסך וגם אז לא הצלחנו להעלותו על העגלה. בסופו של דבר נעזרנו
בשני עוברי אורח ערבים. כשהמסך היה על העגלה התישבתו עליו כדי שלא יזוז, ישראל
נהג בעגלה וכך הבאנו את המסך בשלום ליבנאל.

בדברי קודם, הזכרתי את "השבתונים". ב"שבתונים" נכללו גם מסיבות שערכנו לכבוד החגים.
ברוך כלל נערכו ה"שבתונים" מדי שבת. החברים היו מתאספים במועדון, אחד החברים היה
פותח את השיחה ולאחר הפתיחה היתה מתפתחת שיחה ערה. למפגשים אלה היו מעלות רבות
וזכו להשתתפות מלאה. השיחה משכה משתתפים רבים שהביעו את דעותיהם. לדעתי תרמו
המפגשים האלה הרבה מאוד לעיצוב האישיות של רבים מאתנו.

אני זוכר שערכנו משפטים ספרותיים, היינו מרכיבים חבר שופטים, סניגור, קטיגור ועדים.
אחד המשפטים שערכנו היה על "היהודי זיס" של פויכטובגר. "המשפט" נמשך שלושה שבועות
אם אינני טועה וזכה למספר רב של משתתפים, מבוגרים ובני נוער.

אחת הפעילויות היפות הי מסיבות החגים. המסיבה היתה מוקדשת כולה לחג, בדרך כלל
נפתחה בנאום מרכזי שאחריו היתה תכנית אמנותית שכללה הקראות, שירה, עיתון היתולי,
כיבוד וכמובן ריקודים.

כפי שאמרתי, קולנוע לא היה אז. בכלל חשמל עדיין לא היה. הרדיו הראשון עבד על בטריות
והמפעיל שלו היה יוסף תמרי. הרדיו הוצב בבית העם והקהל היה מתאסף להאזין. יוסף תמרי
הפעיל והרדיו היה מתחיל לצפצף ולזמזם ואז היה יוצא יוסף תמרי אל הקהל ומתנצל
שמזג האויר הסוער והים הגועש אינם מאפשרים קליטה טובה, הקהל כמובן היה מתפזר
מאוכזב מאוד.

בשנת 1932, כמדומני, הגיע החשמל ליבנאל ובשנת 1938 הגיע הקולנוע הראשון.
אם זכרוני אינו מטעני, למסריט קראו יצחק והוא היה מכפר חסידים. ליצחק זה היתה
מכונת ומכונת הקרנה פרטית והיה לו קולנוע נודד. הוא עבר ממקום למקום והקריין סרטים.
את אולם התיאטרון או ה"אמפיתיאטרון" הכינונו בעצמנו לקראת ההצגה. החל בבמה וכלה
בספסלים. אספנו את קרשי העגלות מציבור האכרים - מקרשי התחתית של העגלה הכינונו את
הבמה, את קירות הבמה עשינו מסדינים והדבקנו (לפי הצורך) חלונות ודלתות גזורים מניר.
להכנת הספסלים השתמשנו בקרשי הדפנות של העגלה, אספנו את כל הקרשים ושמנו אותם על
פחים וארגזים. זו היתה עבודה רבה, לאסוף, להרכיב ולסדר ובפעולה זו הועסק הנוער
והועסקו כל הילדים.

האולם הציבורי היה בבית הספר וכל הפעילויות התרבותיות והחברתיות התרכזו בו.

הספרייה היתה פתוחה פעמיים בשבוע ורכשנו כמעט את כל הספרים שיצאו באותם הימים מהוצאת 'שטיבל' ומהוצאת 'אחיאסף'.

את דמי החבר בספרייה גבינו פעם אחת בשנה, ספר אחד תמורת פח חיטה, שני ספרים תמורת 2 פחי חיטה ולכן בזמן הגורן נאלצו הספרנים לגבות את דמי הקריאה בספרייה. הם הסתובבו ואספו פחי חיטה. כשאספנו את פחי החיטה מכרנו אותה ובכסף שקבלנו קנינו ספרים חדשים. גם התרומות לקק"ל היו נעשות בדרך זו של איסוף פחי חיטה ומכירתם. הכנסה נוספת היתה מכרטיסי הכניסה להצגות. העבודה כולה נעשתה כמובן בהתנדבות. עלי לציין, שמרצים מ'בחוץ' כמעט ולא היו לנו. אני זוכר שהקשר הראשון שהיה לנו עם מרצים 'זרים' היה באמצעות 'השידוך' שעשה המורה גלפמן עם יעקב בלובשטיין-סלע אחיה של רחל המשוררת שהיה אז מנהל ועד בית העם בתל-אביב. בעצמו בא להרצות פעמיים או שלוש פעמים ובהשפעתו הבאנו לכאן את הסופר יהודה בורלא שהרצה על ביאליק בנשף שערכנו לכבודו של ביאליק, יעקב רבינוביץ ומרצים אחרים באו להרצות כאן באמצעות המרכז לתרבות של ההסתדרות.

קולנוע התחיל בפעילות בשנת 1938, פעם בשבועיים או פעם בחודש. וההצגה הראשונה של תיאטרון הבימה הגיעה אלינו ב- 1940. יהושע ברנדשטטר היה אז מנהל הבימה ויחזקאל ברנדשטטר הביא אותם אלינו. אני זוכר שיחזקאל סיפר לי על התנאים: מדובר היה על ההצגה - מיכל בת שאול והתשלום היה 32 לירות. אני זוכר שהסכמתי לארגן את הבמה ואת הספסלים (ישבנו על חבילות קש), אבל אני זוכר בברור שאמרתי לו שאינני יודע כיצד נעמד בתשלום הסכום הגבוה של 32 לירות. קבענו סכום של 10 גרוש לכרטיסים וזה היה סכום גבוה מאוד, אם נזכור שתמורת יום עבודה בחקלאות קיבלנו 17 גרוש. עד כמה שאני זוכר הצלחנו לכסות את הסכום ואף נשאר לנו עודף של חצי לירה. בתקופה של שנתלים הגיע תיאטרון הבימה אלינו 7 פעמים, בין ההצגות שהציג התיאטרון היו:

מיכל בת אדם, רומא וירושלים, אבות ובנים, בגרות, טוביה החולב, החטא ועונשו וכמובן האדמה הזאת. את ההצגה 'האדמה הזאת' הצגנו ליובל ה- 40 של לבנאל וזו היתה כמובן הצגה חגיגית.

נהגנו להציג את ההצגות האלה בחוץ מכיון שלא היה לנו אולם מתאים ולא היתה במה מתאימה. (התיאטרון הביא את הבמה בעצמו). בתחילה הצגנו בחצר בית-הספר, אבל הרוח החזקה הפריעה למהלך ההצגה, נסינו להעביר את ההצגה למקומות אחרים ובסופו של דבר ההצגות התקיימו בחצר הבית של עמנואל קרמר היום. עד כמה שאני זוכר גם תיאטרון האוהל הציג אצלנו פעם אחת והיתה זו ההצגה 'שלמה המלך ושלמי הסנדלר'.

אמנם כל הופעה כזו הצריכה עבודה רבה, לסחוב חבילות קש לסדרן כמושבבים, ובתום ההצגה

להחזירן לגורן, אבל בסך הכל זו היתה תקופה מבורכת.

ואסכם ברשימה קצרה מתוך המדור ההיתולי, על נשף ט"ו בשבט: **כל הזכויות שמורות לבלהה ואורי שרפמן**

נ"שף ט"ו בשבט **בית-גן יבנאל טל. 750488**

הזמן בו התקיים הנשף, ליל שבת, השרה עליו רוח של קדושה. האחור בפתיחת הנשף התאים

מאוד לאופי היהודי של הנשף שעבר תוך התרוממות הרוח. ההקשבה בשעת קריאת העתון

'ביטוי' היתה רבה, ובחדר שרר שקט גמור, ממש כמו בשחת החברים ב'שבתונים'.

באותה תקופה היה הנוער מאוחד, זו היתה כעין משפחה אחת גדולה, ללא הבחנת גיל. היו בינינו בני כל הגילאים מבוגרי בית הספר שזה עתה סלימו עד לכאלה שעמדו לפני הנשואין. היתה בהחלט הרגשה של בני משפחה אחת ובאמת את רוב הזמן הפנוי בילינו יחד. ואני נזכר שבמלחמת העולם השניה, חלק מהנוער התנדב לצבא הבריטי, והרגשנו כאילו אינר מהמשפחה הזו ניתק. אני זוכר שחיפשנו כל מיני דרכים להמשיך את הקשר הזה בינינו. שלחנו להם ספרי קריאה בעברית ומה שיותר חשוב, הדפסנו בסטנסיל עלון חדשות על הנעשה במושבה ובקרב בני הנוער שנשאר במקום. זו היתה פעולה נהדרת, לא הספיקו המכתבים מהבית הצלחנו לשמור על קשר חי בין כל מה שקרה במושבה באותם הימים וזה היה ביטוי נהדר לקשר המשפחתי בינינו. כמובן שאפשר להזכר בהרבה מומנטים מרגשים שלא הזכרתי אותם פה.

נושא חשוב נוסף היה ציבור הפועלים שהתרכז במקום באותם הימים. היו כאן אז כל מיני קבוצות גדולות יותר וקבוצות בזעיר אנפין - קבוצת "אחוה", קבוצת "ברדיצ'ב", קבוצת "קורלניק", כל מיני קבוצות פועלים שבאו לעבוד בטבק. זה היה ציבור גדול ותוסס של אנשים צעירים שבלי ספק גדולה היתה השפעתו על החיים התרבותיים במקום. ואם כבר הזכרנו את ציבור הפועלים, אני חייב לציין, שלבנאל היתה אחת המושבות שדגלה ב"עבודה עברית", ובנוסף לקבוצות הפועלים ששהו במקום היה לכל אכר פועל עברי שגר אצלו ועבד עמו. עדוץ לכך אנחנו עדיין יכולים למצוא בנהלל, בכפר יהושע, בכפר יחזקאל ובישובים אחרים. כמובן שהיו גם "חרטים" (פועלים ערביים) אלא שהממדים היו קטנים ביחס לראש פינה ולמושבות הותיקות.

ברצוני להוסיף עוד מלים אחדות על סיכום הזכרונות הנ"ל, אם נרצה לחפש את המאפיינים העיקריים של התקופה בנוסף לאלה שהזכרתי כבר, הרי שנדמה לי שגם הבדידות וחוסר הקשר בין הישובים חיזקו את הקשר בין האנשים במקום. כל ישוב נאלץ "לחיות" את חייו בתוך הישוב והדברים התפתחו בהתאם. עם התפתחות התחבורה והקשר בין הישובים החלו לאט לאט להעלם פעילויות וקשרים חברתיים הדוקים בין בני המקום. והדברים השתנו לא מפני שהאנשים השתנו אלא מפני שהתנאים השתנו, וכבר הזכרתי זאת בראשית דברי.

ובכל זאת אני חייב להוסיף שלמרות הבדידות שאפפה את הישובים שהיו מעין "לבדד ישכון", היה קשר חזק בין הישובים. וכל ישוב הזמין את שכניו לכל ארוע של שמחה, הצגה או נשף, אני זוכר שאנחנו ביקרנו במקומות אחרים ואנשים ממקומות אחרים נהגו לבקר אצלנו. ואם המדובר בהצגות, הרי שלא החמצנו אף הצגה שהוצגה באותם הימים בגליל, ואני זוכר שלהצגה של ברקוביץ "בארצות רחוקות" באו אנשים מראש פינה. ואני זוכר שהיה גם נסיון שנעשה ב-1930, אם אינני טועה, לארגן את הנוער מכל מושבות הגליל התחתון וכיום ששי אחד התאספנו בחווה, בסג'רה, בני נוער מכל מושבות הגליל התחתון, והיו גם בני נוער מדגניה א' (אם אינני טועה היה גדעון ברץ). הדיונים בנושא נמשכו מיום ששי עד למחרת בשבת, אך מחוסר אמצעים ואנשים שיטפלו טיפול יותר רציני בנושא, שום דבר לא יצא לפועל. עד כמה שאני זוכר הניסיון חזר על עצמו כעבור

שנים אחדות, נסיון המוכיח על חיים תוססים ורצון למצוא מסגרת תואמת.

אסלים את דברי בנקודה זו. דומני שאחרי מלחמת העולם השניה נכנסנו לתקופה שונה, תקופה אחרת לגמרי מכל הבחינות, תקופה שהדביקה את חותמה על החיים בארץ כולה וגם אצלנו במושבה.

ולדברים אלה כדאי להקדיש זמן נוסף לספור מיוחד.

ארכיון ותיקי הישוב בגליל
כל הזכויות שמורות
לבלהה ואורי שרפמן
בית גן יכנאל טל. 06-750488